

Öykü Ne, Hikâye Ne?

Temelden bir giriş yapayım, deyip “öykü” sözcüğünün tanımından işe başlamak istedim; ancak daha başlangıçta işler karıştı. *Türkçe Sözlük*, 2 numaralı anlamda vermiş aradığım tanımı: “Gerçek ya da tasarlanmış olayları anlatan düzyazı türü”. Atilla Özkırımrlı'nın *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*'ne baktım: “Gözlem ya da tasarlama ürünü bir olayı anlatan yazı”. Eski TDK'nin Yazın Terimleri Sözlüğü'ndeki tanım: “Tasarlamaya ya da gözleme dayanan bir olayı anlatarak, okuyucuda ilgi ve beğeni uyandıran ve çoğu kez ancak birkaç sayfa tutan yazı türü”. Ahmet Köklügiller, *Türkçe Edebiyat Sözlüğü*'nde, “hikâye” başlığı altında, “öykü”yü ayrıca içine alarak vermiş: “Gerçek ya da gerçeğe uygun olarak tasarlanmış yazılar”. Ne çok tanımı yapılabilir öykünün, diye düşünüyordum; oysa her yerde, birkaç küçük değişiklikle hep aynı tanımla karşılaştım. Namık Kemal de 1800'lü yılların ikinci yarısında, “Güzeran etmemişse bile güzeranı imkân dahilinde olan” diye tanımlıyordu roman ve öykü gibi kurmaca türleri.

Çok dıştan, en dıştan bakarsak öykü, böyle görünebilir; ama her uğraş gibi, içine girdikçe dallanır, çeşitlenir öykü alanı da. Zaten Özkırımrlı da öykünün tanımını yapmanın ne kadar güç olduğunu belirtiyor ve şöyle diyor: “Öykünün belli bir tanımını yapmaktansa anlatı türü olarak gelişimini özetlemek, öyküyle roman arasındaki ayrımlar ve benzerlikler üzerinde durmak daha doğrudur.” Hâlâ karara varılamayan bir konu olduğu için bizi de ilgilendiren bir yeğleme yapıyor daha sonra, “Geçmişteki örnekler için hikâye, çağdaş örnekler için öykü terimi”ni kullanacağını söylüyor. Daha yazının başında, “öykü mü, hikâye mi” diye, yılan hikâyesine dönmüş bir konuya takıldık bile. “Yılan hikâyesi” mi dedim. “Yılan öyküsü” mü demeliydim? Denebilir mi? Nerede “öykü”, nerede “hikâye” diyeceğiz?

“Hikâye” sözcüğü, bize bir yığın sorun çıkarıyor. En başta söyleme, seslendirme sorunu: “Hikâye” demeyi başaramayıp “hikaye” diyenleri ne yapacağız? Sözcük Arapça olunca yalnız

söyleme sorunu çıkarmıyor, başka sorunlar da çıkarıyor. Türkçenin sözcük türetme yollarını uygulayıp çok çok “hikâyeci, hikâyecilik” gibi birkaç sözcük türetebiliriz; ama “hikâye etme” yerine “tahkiye” diyeceksek, yeni yetişen kuşaklara Türkçenin değil, Arapçanın sözcük türetme yollarını öğretmek zorunda kalacağız demektir. Bir de Türkçe “öykü” sözcüğünü düşünün, her an yeni sözcük türetebileceğiniz bir maya olarak elinizde. Ben hem öykü hem taklit hem oyun anlamlarını çağrıştıran bir tane üretmişim örneğin. Bir öykü kitabımın adıdır: Öykünmece. (Televizyon dünyasında “gizli reklam” dedikleri şey bu. Hoş, benimki pek gizli de sayılmaz ya. Sözü, göstere göstere kitabıma getirip kendi reklamımı yaptım.)

Doğan Aksan Hoca, dilde eşanlamlı sözcük olamayacağını söyler. Öykü ve hikâye sözcükleri eşanlamlı olarak sürgit kullanılmaz yani. Bu iki sözcük birlikte yaşayacaksa anlam alanlarını belirlemek, bu konuyu (bir öykü dergisinde elbette, başka nerede olabilir?) konuşmak, tartışmak; oluşturulabilirse bu yolda öneriler sunmak gerek. Özkırımlı'nınki zaten bir öneri: Geçmişteki örnekler için hikâye, çağdaş örnekler için öykü. Geçmişteki örnekler... Dede Korkut Hikâyeleri, halk hikâyeleri yerine, Dede Korkut Öyküleri, halk öyküleri demek, gerçek-

“ ‘Hikâye’ sözcüğü, bize bir yığın sorun çıkarıyor.

En başta söyleme, seslendirme sorunu:

‘Hikâye’ demeyi başaramayıp ‘hikaye’ diyenleri ne yapacağız?

Sözcük Arapça olunca yalnız söyleme sorunu çıkarmıyor, başka sorunlar da çıkarıyor. Türkçenin sözcük türetme yollarını uygulayıp çok çok ‘hikâyeci, hikâyecilik’ gibi birkaç sözcük türetebiliriz; ama ‘hikâye etme’ yerine ‘tahkiye’ diyeceksek, yeni yetişen kuşaklara Türkçenin değil, Arapçanın sözcük türetme yollarını öğretmek zorunda kalacağız demektir.”

ten biraz yapıştırma gibi oluyor. Şiir alanında “ozan” ve “şair” sözcükleri arasındaki karışıklık gibi. Âşık Veysel halk ozanıdır; ama Nâzım Hikmet “ozan” mıdır, “şair” mi? “Şiir” sözcüğü dururken “şair” yerine “ozan” demek pek doyurucu olmuyor. “Hikâye” yerine “öykü” denmesine karşı çıkanlar, “Roman Fransızca, şiir Arapça; onlara dokunmuyorsunuz da hikâyeden ne istiyorsunuz?” diye soruyorlardı. Dilde benimsenmiş, yerleşmiş öykü sözcüğünü yeniden tar-

tızmaya açmak değil amacım. “Hikâye”yi tümünden atamayacağımıza göre nerelerde hikâye, nerelerde öykü diyeceğiz? Bunu tartışmak istiyorum. Sözelimi deyimlerde “hikâye” yerine “öykü” kullanamayız. Deyim, kalıplaşmış sözdür çünkü. Kalıbı değiştiremeyiz, bozamayız. “Yılan hikâyesine dönmek”, “yılan öyküsüne dönmek” olmaz. Hiç olmaz.

Aklıma çok yatan bir başka öneriyi de Tomris Uyar yapmıştı: “Yazıya dayalı, yazılan örnekler için öykü; söze dayalı, anlatılan örnekler için hikâye” Ben yazdığım, üstüne düşünmeye çalıştığım türün adı olarak “öykü” sözcüğünü yeğliyorum; yazdıklarına hiç “hikâye” demedim. Ancak “hikâye” sözcüğünün de tümünden atılamayacağı belli; zaten herkes Türkçenin yoksulluğundan söz edip İngilizceden sözcük devşirirken bizde geçmiş olan sözcükleri atmak artık söz konusu değil. Dil Devrimi tutmuştur. Bundan sonra aynı anlam için birkaç sözcük kullanmak değil, hiçbir kavramı karşılıksız bırakmamak hedef olmalı. İşte öykü ve hikâye sözcüklerinin anlam alanlarını belirleme isteğim buradan kaynaklanıyor. Yoksa “Öykü Dili” başlığı altında ne yapacağım belli: Öyküde dilin ne kadar önemli olduğu konusunda bilgiçlik taslayacağım. Hatta şimdiden başlayabilirim.

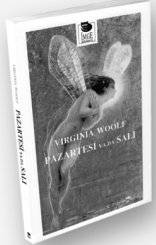
Öyküyle ilgili olarak olay ya da durum, öykü kişileri, öykünün geçtiği yer, öykünün geçtiği zaman gibi öğelerden söz edilir. Hatta biraz kurcalayınca, lise yıllarından aklımızda kalan, “serim, düğüm, çözüm” bölümleri içeren öykü planı, klasik plan da eklenebilir buna. Bütün bunları yapabilmek, yaratabilmek için tek malzeme vardır öykü yazarının elinde. O da kullandığı dildir. O yüzden, iddialı bir laf edip “Öykü demek, dil demektir” demeden önce, böyle dediğimde neden haklı olacağımı anlatmaya çalışıyorum.

İster olay anlatsın, ister durum, ister bir görüntü çizsin yazar, ister atmosfer oluştursun, bunları yaparken kullandığı şeyden ibarettir öykü; dilden ibarettir. Kişilerini de dille anlatır, zamani da dille verir, çevreyi de. Yaşanmış ve yaşanabilir olayları anlatanın kendisini öykücü sanması, devrik tümceleri yan yana değil alt alta dizenin kendisini şair sanmasına benzer.

Direksiyon egemenliğini elinde tutan şoför, aracını istediği hızla, istediği yöne sürebilir ya; oysa bu egemenliği edinememiş acemi şoförü ise direksiyon yönetir ya, işte öyle bir şey, öyküde dil ve yazar ilişkisi. Dile egemen olamayan yazar dili yönetmez; dil onu yönetir.

İyi bir öyküde fark etmediğimiz şey, kötü öyküde gözümüze batan ilk şeydir. O şey nedir? Dildir elbette. O yüzden öykü, her şeyden önce ve yalnızca bir dil işçiliğidir.

İ M G E K İ T A B E V İ Y A Y I N L A R I

160 Sayfa
8,00 YTL

Virginia Woolf'un yaşarken yayımlanan
tek kısa öykü kitabı
Pazartesi ya da Salı

Türkçesi: Alev Bulut

